

مرکز مدیریت حوزه علمیه قم
معاونت آموزش
مدیریت مدارج علمی

رساله علمی سطح ۳
عنوان رساله:

آموزه های اخلاقی و تربیتی در داستان حضرت ابراهیم(ع)

استاد راهنما

حضرت حجه الاسلام والمسلمین حاج آقا اکبر ترابی (دامت برکاته)

استاد مشاور

حضرت حجه الاسلام والمسلمین حاج آقا محمد ربانی (دامت برکاته)

نگارنده

محمد خدیری

۱۳۹۴

چکیده

یکی از بزرگترین الگوهای بشریت در طول تاریخ خصوصا در حوزه ادیان توحیدی حضرت ابراهیم (ع) می باشد که از زوایای مختلف میتوان به اسوه و نماد بودن آن حضرت اشاره کرد بزرگترین ویژگی حضرت ابراهیم (ع) قهرمان توحید بودن ایشان است .

به دلیل عظمت و بزرگی حضرت ابراهیم (ع)، هر کدام از ادیان الهی آن حضرت را منسوب به خود و خود را پیرو دین و آیین وی می پندارند. یهودیان و مسیحیان هر کدام بر پیوند خویش با ابراهیم تأکید دارند، قرآن در پاسخ آنها این واقعیت را بیان می دارد: "ابراهیم نه یهودی بود و نه نصرانی، بلکه موحدی خالص و مسلمان بود و هرگز از مشرکان نبود.

در این نوشته ما بر آنیم تا دو نمونه از ویژگی های بارز آن حضرت را که کمتر مورد توجه واقع شده در حد و مجال این مقاله به صورت روش کتابخانه ای بررسی و بیان نماییم.

یکی از آن ویژگی ها آموزه های اخلاقی و دیگری تربیتی است، ایشان در ستیزه با استکبار و طاغوت زمان خود، درگیری های با حکومت و کاهنان، ابلاغ پیام الهی، رفتارهای شخصی و خانوادگی و در مواجهه با ابتلائات گوناگون خلق زیبای توأم با اخلاص را به نمایش می گذارد، چنانچه به عموی خویش (آزر) بایانی نرم که از ویژگی های اصول تربیتی است بت پرستی را تبیین می نماید.

در سوره مریم می خوانیم: "در این کتاب، ابراهیم را یاد کن، که او بسیار راستگو، و پیامبر (خدا) بود! هنگامی که به پدرش (عمویش) گفت: ای پدر! چرا چیزی را می پرستی که نه می شنود، و نه می بیند، و نه هیچ مشکلی را از تو حلّ می کند؟"

اوج سیر تربیتی حضرت ابراهیم (ع) را در همراهی با پرستندگان ستاره، ماه و خورشید می توان مشاهده و الگو برداری کرد .

توجه به زیباییهای ستاره و خورشید و بعد اعلان ضعف محسوس آنها و عدم شایستگی آنها را برای اولوهیت درعین زیبایی محدودشان از شاهکارهای شیوه تربیت انسان ها می توان نام برد. این مسیر زمانی به اوج اثربخشی خود میرسد که میفرمایند «غروب کنندگان را دوست ندارم!» و «ای قوم من از شریک هایی که شما برای خدا می سازید، بیزارم! من روی خود را به سوی کسی کردم که آسمان ها و زمین را آفریده من در ایمان خود خالصم و از مشرکان نیستم!

با عنایت خدای متعال و با مرور زندگی و تحلیل مواردی از آن به خواسته خویش نایل آئیم .

کلید واژه : اخلاق ، تربیت ، اخلاص ، اسوه ، روش تبلیغی

فهرست

۱	مقدمه.....
۲	سوالات اصلی.....
۳	بخش اول: مفاهیم و کلیات.....
۴	فصل اول: مفاهیم.....
۵	اخلاق.....
۵	تربیت.....
۱۰	اخلاص.....
۱۰	اسوه و الگو.....
۱۱	فصل دوم: کلیات.....
۱۱	گفتار اول: ویژگیهای پیامبران در کتاب و سنت.....
۱۱	ویژگی های عمومی پیامبران:.....
۱۳	ویژگی های پیامبران اولوالعزم:.....
۱۳	گذری کوتاه به زندگانی حضرت ابراهیم(ع).....
۳۳	بخش دوم: آموزه های اخلاقی و تربیتی در داستان ابراهیم خلیل.....
۳۴	فصل اول: استکبار ستیزی.....
۳۴	گفتار اول: درگیری حضرت ابراهیم با حکومت.....
۳۷	گفتار دوم: درگیری حضرت ابراهیم با معابد و کاهنان.....
۴۰	فصل دوم: آموزه های اخلاقی حضرت ابراهیم(ع).....
۴۰	گفتار اول: ایمان حضرت ابراهیم(ع).....
۴۴	گفتار دوم: سخاوت حضرت ابراهیم(ع).....
۴۵	گفتار سوم: غیرت حضرت ابراهیم(ع).....
۵۱	گفتار پنجم: روش حضرت ابراهیم(ع) در برخورد با دیگران وزیردستان.....
۹۱	۶- روش تبلیغی و تربیتی حضرت ابراهیم(ع).....

حضرت ابراهیم (ع) نزد پیروان ادیان سه گانه یهود و مسیحیت و اسلام، دارای جایگاهی والا است. نام او پیوسته همراه با احترام و قداست و شکوه و جلال برده می شود. وی از پیامبران اولوالعزم الهی بوده و در راه دعوت به عبودیت و بندگی خداوند و عقیده‌ای که بدان ایمان آورده بود، تلاش و مبارزه کرد. سراسر زندگی آن حضرت کوشش و فداکاری در راه پروردگار خود بود. وی از جنبه اخلاص و فداکاری در راه عشق به خدا، الگویی زنده برای همه آیندگان بود. چنانکه جایگاه والا و برجسته آن حضرت، نهفته در مقام ابوالانبیایی وی بود. «هر کتاب آسمانی که برهریک از پیامبران پس از ابراهیم (ع) نازل می شد، آن پیامبر از نسل و یا از پیروان آن حضرت بود»^۱. ابراهیم (ع) دارای جایگاه بلند و رفیع می باشد. حضرت ابراهیم (ع) دو پسر به نام‌های اسماعیل و اسحاق داشت که خداوند آنها را به پیامبری برگزید. اسماعیل، جدّ رسول اکرم حضرت محمد (ص)^۲ و نیای اعراب حجاز است؛ زیرا نسبت اعراب حجاز به نابت و قیدار، پسران حضرت اسماعیل (ع) می رسد^۳. قرآن، حضرت ابراهیم (ع) را پدر اعراب خوانده، آن جا که خدای سبحان مؤمنین عرب را مورد خطاب قرار داده و می فرماید:

وَمَا جَعَلْنَا عَلَىٰ كُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرْجٍ مِّلَّةً أَيْبِكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ؛^۴

خداوند در دین بر شما مشقت و رنج ننهاد [و آیین اسلام] مانند آیین پدرتان ابراهیم است. هم او شما را قبلاً مسلمان نامید.

اما اسحاق، دارای فرزندی به نام یعقوب شد که لقب او اسرائیل است و سایر نسل‌های بنی اسرائیل، منتسب به او هستند که در میان آنها بسیاری از پیامبران وجود دارند که آخرین آن‌ها حضرت عیسی (ع) است، آن گونه که انجیل بیان کرده، عیسی (ع) به پیروان خود فرمود:

«إِبْرَاهِيمُ أَبُو كُمْ إِبْتَهَجَ حَتَّى يَرَى يَوْمِي فَرَأَى وَفَرِحَ؛^۵

ابراهیم پدر شماست، او مسرور بود که امروز مرا ببیند و دید و شادمان گشت».

قرآن کریم از ابراهیم (ع) به عنوان پدر پیامبرانی که پس از او آمدند، یاد کرده است آن جا که فرمود:

۱. سوره نحل: ۱۶، آیات ۱۲۰ - ۱۲۲.

۲. بقره (۲) آیه ۱۲۴.

۳. شعراء (۲۶) آیات ۸۳ - ۸۹.

۴. حج ۸۷.

۵. میزان الحکمه ج ۶ ص ۱۵۱.

وَاهْبْنَا لَهُ إِسْحَقَ وَيَعْقُوبَ كُلًّا هَدَيْنَا وَنُوحًا هَدَيْنَا مِنْ قَبْلُ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَى وَهَارُونَ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ * وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَى وَعِيسَى وَإِلْيَاسَ كُلٌّ مِنَ الصَّالِحِينَ * وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيُونُسَ وَلُوطًا وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ؛^۱

و ما به ابراهیم اسحاق و یعقوب را عطا کردیم و همه را به راه راست رهنمون شدیم و نوح را نیز پیش از ابراهیم و نیز فرزندانش داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هارون را هدایت کردیم و این چنین نیکوکاران را پاداش خواهیم داد. زکریا و یحیی و عیسی و الیاس همه از نیکوکارانند و نیز اسماعیل و یونس و لوط از نیکان بوده و همه آنها را بر جهانیان برتری دادیم.

از این آیه شریفه روشن می‌گردد که ابراهیم (ع) نیای یهودیان و مسیحیان و مسلمانان است و پیامبران این ادیان سه‌گانه از حیث نسب از یک تبار بوده و یک هدف را دنبال می‌کرده‌اند و آن عبارت بوده از: عمل به دستورات الهی که بر آنها فرو فرستاده شده و قبل از هر چیز دستوراتی که به پرستش خدای یگانه دعوت می‌کرده است. ابراهیم (علیه‌السلام) دارای آن چنان جایگاهی است، که قرآن او را پدر اعراب^۲، و پدر پیامبران پس از او خوانده^۳، و نیز به خلیل الله و خلیل الرحمن، یعنی دوست خدا ملقب گردیده است.

سوال اصلی: آموزه های اخلاقی تربیتی در داستان حضرت ابراهیم (ع) چیست؟

سوالات فرعی:

۱. کدامیک از ویژگی‌های حضرت ابراهیم (ع) در شیوه‌های دعوت و ابلاغ رسالت ایشان بیشترین نمود را دارد؟
۲. حضرت ابراهیم (ع) در امر دعوت به توحید، چه اصول تربیتی را مورد استفاده قرار داده‌اند؟
۳. روش‌های اخلاقی که حضرت ابراهیم (ع) در دعوت به توحید استفاده نموده‌اند چه بوده است؟
۴. اهداف تربیتی سرگذشت حضرت ابراهیم (ع) در قرآن کریم چیست؟

فرضیه تحقیق

۱. از میان صفات و ویژگی‌های متعددی که قرآن کریم از حضرت ابراهیم (ع) بیان فرموده‌اند (حدود ۲۰ صفت) صفات حلم، صدق و احسان بارزترین نمود را در شیوه‌های دعوت و ابلاغ رسالت ایشان داشته‌اند.
۲. اصل رعایت تفاوت‌های فردی، اصل تدریج در تربیت، اصل ترغیب و اصل تهدید از جمله اصول تربیتی است که حضرت ابراهیم (ع) در امر هدایت استفاده نموده‌اند.

۱. حج (۲۲) آیه ۷۸.

۲. سوره حج، آیه ۷۸.

۳. سوره انعام، آیات ۸۴-۸۶.

۳. حضرت ابراهیم (ع) در راستای هدایت مردم از روش‌های مستقیم مثل پرسش و پاسخ و جدل و غیر مستقیم مثل دعا و ایفای نقش استفاده نموده‌اند.

۴. مهم‌ترین اهداف تربیتی داستان حضرت ابراهیم (ع) در قرآن، الگوسازی، بیان سنن الهی و ایجاد امت واحد اسلامی است.